

door het gevaar doen ontstaan, dat uit de te toegevoegd behandelde wereld, het zedelijk gijf gedurig ook in het centrum van het kerkelijk leven dreigde binnen te sluipen.

Ons verwijt men van Roomsche zijde telkens zekere stijfheid en stugheid, en bij terugslag vindt men die ook niet zelden in Gereformeerde kringen. Maar wie thans na drie eeuwen vraagt, waar de zonde der zinnelijkheid dieper in de aderen van heel het maatschappelijk leven is doorgedrongen, in de Roomsche bevolking van Frankrijk, Spanje en Italië, of in de Calvinistische kringen van Nederland, Schotland en Amerika, die kan slechts het in het oog springend feit constateren, dat de standaard van den zedelijken ernst hier nog altoos hooger staat.

En ook al vergeten we niet, dat ook verschil van landaard en klimaat en bloedhite hier meesprekt, het dubbele feit blijft dan toch: 1º, dat bij de meer zinnelijke volken de Roomsche vorm van religie stand hield, en de Calvinistische werd afgewezen; en 2º, dat het zinnelijk gijf, dat nu weer in breeder kring rondsluip, steeds uit Frankrijk herwaarts kwam, en nooit door ons in Frankrijk werd ingedragen.

Maar al blijkt hieruit, dat er in de Gereformeerde beginselen sterker verweerdheid en vaster zedelijke ernst schuilt, sluit daarom niemand het oog voor het verontrustend gevaar, waarmee opnieuw het zedelijk leven, ook in Protestantsche landen, en ook op onze erve bedreigd wordt.

U. in te beelden dat, wij hier in menig opzicht nog heiliger zijn, bij Frankrijk en Italië vergeleken, we op onze zedelijke laauwen van voorheen rustig konden voortsluimen, zou verbaasend aan de toekomst van uw volk en van uw eigen kring zijn.

De booze vijand staat weer voor de poorte, en heeft reeds één der grenzelen van die poort doorgesneeld.

In den strijd van de laatste doorleefde periode ondermijnde men nog alleen het geloof, onder hoog opgeven van zijn prijsstelling op „Christelijke en maatschappelijke deugden“. Thans, nu een goed deel van ons volk, door dit pijnstillerend zeggen in slaap gesust, zijn geloof in den steek liet, komt de tweede aanval en die aanval richt zich rechtstreeks op den zedelijken levensernst.

De geloofsernst is nu onder den voet gehaald, thans komt de beurt aan den zedelijken ernst. Ook die moet uit het hart van ons volk worden uitgedreven, en ook op zedelijk terrein moet niet langer de strijd tegen de zinnelijkheid worden aangebonden, maar onder den wirook ontstoken voor de zinnelijke verleiding, alle besef van ingetogenheid worden uitgeroeid.

Dit is niets nieuws, niets onverwachts. Het is reeds voor vijftig jaren voorgezegt, dat dit moest volgen. Immers het verloop in de historie was nooit anders, dan dat op de ondermijning van het godsdienstig leven de inzakking van het zedelijk leven gevolgd is. Slechts vergete men niet, dat op de zedelijke inzakking straks regelmatig een algeheele ontreding ook van het maatschappelijk leven gevolgd is.

„Gerechtigheid verhoort een volk, maar de zonde is de schandvlek der natien.“

Die prikkeling van het zinnelijke, en die opzettelijke verwoesting van het zedelijk leven, is ook onder ons reeds in volen gang.

De literatuur van een volk is hier maatstaf. Niet alsof niet ook in vroeger dagen gemeene, velle boeken ten onzent hun weg vonden, maar toen slopen ze rond. Nu worden ze in het volle daglicht uitgedragen, openlijk aanbevolen, in gemeende gezelschappen besproken. Zelfs in een zoo deftig tijdschrift als de *Gids*, nam men reeds meer dan eens stukken op, die beneden critiek waren.

Breed weiden we hier niet over uit. Wie op de hoogte is, weet dat we niets te veel zeggen. Heeft niet zelfs de *Haagsche Courant*, een radical blad, reeds de vraag gesteld, of zulk bondeelschrijft niet door den strafrechter moest vervolgd worden? Schreef niet Prof. Van Rens (evenmin een Calvinist) over „het zedenbederf door den boekhandel“? Stelde niet een ander ernstig liberaal voor, om boekwinkels, die zulke dingen uitstelden of zulke velle pennevruchten verkochten, eenvoudig te boycotten? En schreef niet nog dezer dagen een eveneens liberaal blad:

Hierin nu juist niet men, dat de zedelijkheid dadelijk is, dat er geen gevel voor bestaat en dat de gevallen de menscheit niet meer in bloe doen roepen. (Schrikkend) déquaint, of op in Nederland, (waarmee) we ons voor speciale uitdrukkingen helaas te weinig bedienen) Bah! Het verouderd worden en zijn met zoogenaamde toegeliefteheid ten opzichte van zedelijkheid en redigheid zit in de lucht. Zekere lieden meenen met het devies: „Naturalia non sunt turpia“. Natuurlijke dingen zijn niet schandelijk! Vrijbrief te hebben tot zoogezegde verlichting op seksueel gebied. Legio brochures, allen met goeden financieelen uitslag, zijn 't publiek onder hoogdravende leuen opgedrongen. Medici-speculaties, die voor leken 't huwelijksleven onthullen en 't raadgeven. Nieuw Malthusianische brochures met systemen en schamtelooze banaliteiten ter uitvoering ervan, en ten slotte voor jonge verbitte breinen, een berg van zoo gestelooze als goddelooze pikanterie-zweld. Dit drimanschap met pornographie en schunnig prentjes en dauidende attributen in den weelde-fijnen, moeilijken arbeid — schuwende tijd brengt de bedorven idee en karakters in de factoren, welke de economie opstoot onder het maatschappelijk kwaad: prostitutie.

En wat nog sterker is, de schrijver van dit kloeke woord, ziet wel terdege de fout in, waar dit booze kwaad uit opkwam:

Het klater goud van „Algemene ontwikkeling“, „bon ton“, „society“, „geheiligd“ zich voor te kunnen doen; de uiterlijkheid wordt voor 't wezen genomen, maar ook gesteld. Hart en gemoed in hunne natuurlijke zedelijke intuities en gewaarwordingen gaan verloren. De onevenmatige verhouding van hoofd en hart, wrekt zich op 't laatste. Een eigenaardig in 't kader des tijds passend stelsel met examen-ischen en examen-jacht beantwoordt aan een pasklaar maken voor de samenleving, waarin ten volle geldt, dat de brutalen de kaart hebben. Dem Freien uren die Welt geeft over 't. Zeker schrijver, die goede ideeën geeft over 't wezen van de zonde, die goede inzichten heeft over 't. „Onze tijd lijdt aan een ziekte. La grande névrose heeft de meesten min of meer aangetast. Zij zoeken het in alles, behalve in zich zelf, want in het diepst van hun wezen vernemen zij zich, omdat zij in het diepst van hun wezen eenzaam en alleen zijn. Dit is een gevolg dier beschaving, die ons wezen naar één zijde onevenredig ontwikkelde en die de diepte behoefte onbevredigd liet, die de sensuele en verstandelijke prikkels uitermate aanzette en opschepste en zich over de morele beginselen heen zette.“

Hoe lang, hoe ernstig nu is tegen deze oorzaak van het kwaad niet door D. Costa, door Groen van Prinsterer, en zooveel anderen ge-waarschuwd!

Maar men heeft niet willen hooren.

En zie, de vloed van het vuile slijb breekt over ons los.

„Verleidende en verleid wordende“ is ook hier het eenig juiste, apostolische devies.

De mannen onder ons, en helaas, dat het niet verzwegen mag worden, ook de vrouwelijke schrijfters, die zich met de verspreiding van dit gif belast hebben, zijn eerst zelf door de literatuur uit den vreemde aangestoken, en kunnen nu den zinnelijken drang niet weerstaan, om ook anderen te vergiftigen.

Het lezen van slechte boeken van vreemde herkomst heeft hun eigen verbeelding bezield, den zedelijken prikkel in hun conscientie verzwakt, de schaamte in verweerdheid bij hen doen afnemen, en zoo zijn ze ongemerkt doorgezaakt naar een laag zedelijk standpunt, dat voorheen alleen tegenwoordig was onder het uitvaagsel der maatschappij.

Wat vroeger de bordeelbeschouwing van het leven was, maar dusver plat en ruw werd uitgedrukt, hebben zij toen in verfinden vorm en in verleidelijke taal in hun zangen bezongen en in hun phantasie-producten verheerlijkt.

Ten slotte heeft de vrouw, het eezame lastig vindende, zich laten vinden om tot in het bijzijn van den man gelijksortige taal op de lippen te nemen, en nu is men in meer dan één kring reeds zoover, dat nog te blozen over zoo tinelende uitstalling van de meest schamtelooze zinnelijkheid, als blijkt geldt, dat men niet meeleeft en niet op de hoogte is van zijn tijd.

Schilderkunst en plaatdrukkerij komt dan die zinnelijke brutaliteit nog te hulp, en tot zelfs de tabakswinkels in onze groote steden achten zich in dienst te moeten stellen van deze zelfde schamtelooze, door onder allerlei vorm het zinnelijk lustgevoel in wie voorhijgaat te overprikelen.

Zelfs in Frankrijk roept men tegen die overstromende goddeloosheid de hulp van den sterken arm in.

Mag dan maar alles gedrukt? Mag dan maar alles uitgestald worden? Moet tot zelfs in beschafte kringen allerlei, tot zelfs het meest zedelooze gesprek, ook tusschen personen van beiderlei kunne, straffeloos geduld worden? Zoo vraagt niet alleen De Bèranger, maar vroeg zelfs de *Figaro*, het anders vaak zoo onvrijz blad, dat zich niet zelden zelf in dienst van dezen wereldtoon plaatste.

En ook ten onzent moet zeer zeker eerlang, met nog meer kracht dan dusver, de vraag aan de orde komen, of de Overheid, als schutsvrouw der eerbaarheid, niet althans de uitersten van dit booze kwaad zal moeten tegengaan.

Maar hiermee stuit ge het kwaad niet in zijn loop. Wat in de lucht zit, kan geen Overheid bannen.

De kerk kan hier veel doen, en doet reeds veel, althans voorzoover ze nog iets anders kan dan moraalpreken ten gehoor brengen, en den moed bezit, om het kwaad in den wortel aan te tasten.

Maar toch de sterkste kracht ter weer tegen dit doordringend zedenbederf is gelegen in het huisgezin en in het persoonlijk leven; en al konden wij in eigen kring niets anders doen, dan bij onze eiden zonen en dochters de beslistheid, de heilige oordeelheid van het Puriteinsche leven handhaven, reeds daardoor zouden we niet alleen eigen kring beveiligd hebben, maar ook te midden van ons volk een kern handhaven van reiner zedelijk leven.

Vergis u niet, de brandstof, die op zal vlammen, zoodra er de vonk in slaat, behoort niet van buiten af in onze kring te worden ingedragen, die bezitten wij en onze kinderen, een iegelijk in zijn eigen hart, in ons bloed, in het ons bewegend gevoel, in den ook ons prikkelenden drang van onheilge drijven.

Dat mensch uit mensch zoo geboren worden, is de hoogste kracht die God zelf in onze natuur heeft gelegd, maar die, nu de zonde intrad, dan ook de kiem in zich draagt van een bederf, dat, eenmaal opkomend, heel het leven doordringt en alle aderen van het leven vergiftigt.

Tegen dien stroom der drijven biedt alleen onverwrikbare zedelijke vastheid veilig verweer, en daarom komt er alles op aan, dat ge die zedelijke vastigheden muurvast liggen laat, niet dult dat er aan gewikt wordt, en elke poging om ze door losraking van de Heilige Schrift, waggelend te maken, al was het in uw besten leeraar, weerstaat met onbezweken trouw.

Dat men eerst Gods Woord heeft stukgewrongen, en daarna over de zedelijke vastigheden is gaan redeneeren, om ze te doen rusten op allerlei wijsgeerige beschouwing, is het begin van onze ellende geweest. En noch aan uw kring, noch aan uw volk kunt ge degelijker dienst bewijzen, dan dat ge de autoriteit van het Woord van God weer muurvast in de harten legt.

Voor al wie van Gereformeerden huize zijn, hebben hier een heilige, hoogernstige roeping te vervullen.

Men lacht u uit, als ge de publieke vermaelikheden mijdt, en vraagt u wat kwaad er toch steekt in opera en komedie. Men ergert zich aan uw stijfheid, als ge weigert uw kinderen het dansen te laten leeren. Men vindt u preutsch en overdreven, als ge alle obscoene plaatwerk en literatuur uit uw huis bant, en geen gesprekken in uw kring dult, die ook maar even de strenge grens van betamelijkheid overschrijden zouden. Kortom, uw „ingetogenheid“ geeft aanstoot, en men aarzelt niet, ze als „schijnheiligheid“ op de kaak te stellen.

Maar, gij, houd daar tegen stand. Wijkt niet terug. Geef geen haatbreed toe. Blijf getrouw aan de tradities uwer vaderen. Voed uw kinderen op niet in den toon der wereld, maar in de vreeze des Heeren.

Kweek, om aldus reinheid van zin om u heen te kunnen uitstralen, reinheid van hart in u zelf aan.

Dit doende zult ge zeiven het genot smaken van een hooger gestemd zielsleven; ge zult een schat van zedelijke waardij voor uw kinderen opbaren, opdat zij die aan hun kinderen mogen overleveren; ge zult eerbied afdwingen zelfs van hen die tegen u overstaan; en in het leven van uw volk en vaderland zult ge een dan helpen opwerpen tegen dien stroom van ongerechtigheid, die ook op ons volksleven met steeds dreigender geweld aandringt.

Amsterdam, 8 Juli 1898.

Te vaag.

In de *Jongelingsbode* komt ons artikel ter sprake over het tweerlei stadium, dat de Jongelingsverenigingen noodzakelijk doorloopen moesten. Eerst het algemeen Christelijke. Daarna het meer bepaalde.

Het doet ons leed, dat deze repliek gebruikt wordt om onder de hand aan den Zusterbond min broederlijke verwijten te doen. „Schimpen“, „tieren“, „rauwe uitdrukking“, „zotte klap“, zijn woorden, aan al wat heilich is gespeend. En wie acht op zulk een wijze eenen zoo men wil concurrenten Bond te moeten bestrijden, staat zwak.

We hadden zoo gehoopt, dat ons kalme artikel naar beide zijden wat olie over de opgezwepte golven had doen uitvloeien.

Zij dit nog zoo.

Voor ditmaal bespreken we alleen de hoofdzaken, de vraag namelijk, of het zeggen: ik vind mijn standpunt in de Heilige Schrift, voldoende is.

De *Jongelingsbode* zegt er dit van:

Volgens Dr. K. is een „tweede stadium“ noodig. Maar elieve, waarom? Om historische kennis van vaste beginselen is het antwoord. Ei zoo, maar Gods Woord dan? Is dit geen vast beginsel? Onze jongelui moeten bewaard worden voor her- en derwaarts dolen. Alweer vragen we, of een Bond als de onze, die op Gods Woord zich beslist grondt, hen dan niet bewaart? De Gereformeerde naam duidt op een streven om een wereldbeschouwing te doen huldigen, welke tegen die der ons omringende wereld bestaat. Alweer vragen we of de Christelijke, de Bijbelsche wereldbeschouwing niet voldoende is? De Geref. J. V. kan niet in hoofdzaken Evangeliseeren optreden. Maar dat doen wij evenmin; alleen roepen we niet als zeker iemand van den kerktoeren: Evangeliseer niet. (Gelukig gaat althans Dr. K. ook niet voor). Wie weet wat wij door Evangeliseeren verstaan, moet eigenlijk glimlachen, als hij een Christen daartegen bezwaar ziet hebben.

En voorts:

Er liggen aan dit schijnbaar geringe vraagstuk een aantal diepere ten grondslag die het wezen des Christendoms raken. Wij blijven gelooven, dat deze echter nooit reden mogen zijn om broederen te scheiden, die één Heer, één geloof, één doop gemeen hebben. Daarom wenschen we, bouwend op het Woord, voort te gaan in onze kring welkom te heeten van wat belijdenis ook, die dat Woord vasthouden, en tot dien kring allen te trekken die te trekken zijn. Dit gaat in veel zwakheid, in veel gebrek, maar het gaat toch. En de toekomst zal leeren wie het woord des Heeren Christus tot de zijnen het best verstaan heeft. De vraag waar het om gaat is kort gezegd deze: Wat stelt ge hooger: Christendom of Calvinisme? En dan mogen we, met de Schrift in de hand, bij alle waardeering van het laatste niet anders, dan wat het eerste is ook als het hoogste erkennen. Hoe duidelijker dit uitkomt hoe beter.

Dit nu eischt nadere uitlegging.

Wat zoudt ge zeggen van de vraag: Wat staat hooger, een boom of een eik?

En toch, daarop komt de vraag: Wat staat hooger, het Christendom of het Calvinisme? neer.

Het Christendom is een algemeen begrip, maar dat praktisch zich splitst in Roomsch-Christelijk, Grieksch-Christelijk, Luthersch-Christelijk, Doopsgezind-Christelijk, Gereformeerd-Christelijk, enz.

Men kan, na de historie die het Christendom deze achttien eeuwen doorliep, niet meer zeggen: ik ben Christelijk, zonder meer.

De redactie zelve zal aanstonds toegeven, dat ze niet is Roomsch-Christelijk, maar Protestantisch-Christelijk.

En nu kan ze hier wel op antwoorden: volkomen waar, maar dat is hetzelfde, want de Roomschen zijn geen Christenen, en de Grieken evenmin, en ook de Kopten niet, noch ook de Armeniansche Christenen; maar dat zegt niets.

Immers ieder beweert dat zijn Christendom het Christendom is, d. w. z. de zuiverder of zuiverste opvatting van het Christendom.

Een Calvinist beweert natuurlijk evenzoo Christelijk zonder meer, d. i. belijder van de zuiverste opvatting van het Christendom naar de Schrift te zijn.

Ge kunt dus tegenover Calvinistisch wel zetten Luthersch of Rooms of Ethisch, maar nooit vragen: wat staat hooger: Calvinist of Christelijk? Want dat is precies alsof ge vraagt, wat hooger staat, een man of een mensch, een viervoetig dier of een paard. Poëzie of kunst. Scheikunde of wetenschap.

Dat kan men niet vragen.

En wat de Heilige Schrift betreft staat het precies evenzoo.

De Schrift is objectief de Schrift, en daar buigt ieder voor, en voor die Schrift alleen.

Maar nu bezit of kent niemand de Schrift in dien volstrekt objectieven zin, maar alleen naar zijn eigen inzicht in en verstand van de Schrift.

De Roomsche zegt: mijn opvatting van de Schrift geeft haar inhoud zeker weer. De Luthersche zegt: Neen maar mijn opvatting alleen brengt de autoriteit der Schrift tot kracht. En zoo ook spreekt de Calvinist.

Wie dus zegt: Ik houd mij alleen aan de Heilige Schrift, doet van tweeën één.

Of hij ziet het verschil tusschen de objectieve en de subjectief in ons opgenomen Schrift niet in, en misleidt dan zich zelf.

Of wel hij ziet dit best in, maar acht dat zijn persoonlijke opvatting van de Schrift hooger staat, dan de historisch ontwikkelde opvatting van de Schrift in zijn kerk, en stelt zich dan als *individa* boven de „gemeenschap der heiligen“.

Dit is de eenvoudige, tastbare waarheid, die door alle deskundige schrijvers over Dogmatiek en Dogmageschiedenis, zonder onderscheid van partijen, erkend wordt.

Wie daar nu tegen in gaat, heeft dus bewijs te leveren, dat alle deze deskundigen zich vergissen.

En hij is er volstrekt niet mee van af, met kortweg te verklaren, dat hij de Schrift als basis neemt.

Dat toch doen allen, maar de vraag is, hoe ge nu verder van die basis uit, uw muren optrekt.

En zoodra ge daaraan toekomt, staat ge voor het verschil.

Onze Eeredienst.

XXXIX.

We komen thans tot het dusgenaamde *Votum*, wij het dit *votum* is, waarmee de vergadering der geloovigen wordt geopend. Het is het eerste woord, dat plechtiglijk uitgaat, om op het samenzijn het heilig stempel te drukken.

Just dit karakter van het *votum* toont, hoe in strijd met alle Liturgiek het was, dat men langen tijd de praectuur uit de Heilige Schrift, van de Wet en van de XII geloofsartikelen vaak deed plaatsgrijpen, en zelfs de gemeente in het lied haar lof en smeeeking Gode liet opdragen, om eerst daarna, als de Dienaar van den kansel begon, het *votum* te laten volgen.

Een *votum* als hier bedoeld is, kan niet volgen, maar moet voorafgaan. Het begin kan niet na iets anders komen. En toch deed zich hier het geval voor, dat hetgeen rechtstreeks en regelrecht Gods Woord was zonder *votum* werd afgedaan, en dat eerst als de prediker begon, wiens woord het Woord Gods alleen uitleggen, betuigen en toepassen kan, het woord van plechtige wijding noodzakelijk werd gekeurd.

Natuurlijk heeft men dit niet zoo bedoeld; men heeft er niet aan gedacht zoo onerbiedige tegenstelling te maken; ook lag het niet aan den predikant dat het hiertoe kwam, maar meer aan een onwillkeurigen gang van zaken. Men wilde iets doen om de saamgekommenen, zoolang de Dienaar er nog niet was, toch stichtelijk bezig te houden. Daarom en daarom alleen las men. En men vond dit te meer goed in de eerste tijden, toen nog slechts enkelen zelve een Bijbel bezaten, en de meesten in de Schrift nog zoozeer vreemdelingen waren. En zoo is men van het Schrift-lezen op het lezen der Wet, en daarna op het „opgeven van een versje“ gekomen.

Ons schrijven bedoelt dus allernist een verwijt, of het moest een verwijt zijn, dat schrijver dezes allereerst tot zichzelf had te richten. Immers gedurende zijn eigen bediening heeft hij nooit rechtstreeks tegen deze verkeerde gewoonte geprotesteerd.

Ook vergete men niet, dat de predikant, die pas binnenkomt, als een en ander ten einde loopt, slechts voor een zeer gering deel den indruk ontvangt van het onregelmatige, dat in deze onoordeelkundige praktijk schuilt.

Gelukkig mag men intusschen zeggen, dat het hier een van die quaestien geldt, waarop men slechts even met den vinger behoefte te wijzen, om aanstonds van schier aller instemming met de noodzakelijkheid, om hierin wijziging te brengen, zeker te zijn.

De vraag, wie het *votum* doen zal, alsook de vraag of de predikant reeds bij het lezen tegenwoordig behoort te zijn, ruste daarbij voorshands. Wat we nu nog alleen bespreken is, dat het *votum* het *begin* moet zijn van al wat op den dienst betrekking heeft, en hieraan zou reeds voldaan zijn, indien hij, die voorals, aan zijn lezen het uitspreken van het *votum* liet voorafgaan. Enmits men maar voor dit *votum* een vasten vorm voorschrijft, en het, naar zijn aard, uit hoogstens één korten volzin doe bestaan, is er ter wereld geen reden denkbaar, waarom niet een ander dan een predikant, zulk een *votum* zou kunnen uitspreken.

Niet natuurlijk om straks den predikant een tweede *votum* te laten uitspreken. Een begin kan er maar eens zijn, en een tweede *votum* zou dus geen zin hebben.

Nu zeggen we daarom niet, dat het *votum* door een ander moet uitspreken. We gaan alleen zoover van te stellen, dat het ook door een ander kan uitspreken worden, en dat, dewijl dit kan, er nooit en nimmer eenige bedenking tegen kan rijzen, om het uitspreken van het *votum* aan de voorlezing uit de Heilige Schrift te doen voorafgaan.

Doch dit handhaven we dan ook stelliglijk in den meest volstrekten zin, en deze wijziging althans kan zonder verwijl, in alle kerken, worden aangebracht, ook zonder dat over één der andere quaestien, die hier mede saamhangen, beslist wordt.

Het gaat niet aan de voorlezing der Schrift buiten den dienst te sluiten, en evenmin gaat het aan, den dienst zonder *votum* te laten beginnen.

Wat men wel invoerde, om den predikant eerst het *votum* te laten uitspreken, en dan den voorlezer te laten lezen, is intusschen weinig rationeel. Dit toch zou den schijn geven, alsof het *votum* uit te spreken gewichtiger daad ware, dan de voorlezing der Heilige Schrift in het midden der gemeente, zoodat alleen een predikant het *votum* kon doen, maar nu voorts de lezing uit de Heilige Schrift, als iets van minder gewicht en ondergeschikt aanbelang, overliet aan den voorlezer. Iets wat, vooral waar men buitenambtelijke personen laat voorlezen, schril uitkomt.

Te meer waar de lezing door een Opzener der gemeente geschiedt, vervalt dus elk bezwaar, om het *votum* door hem, die de lezing uit de Schrift zal doen, eer hij begint, zelve te laten uitspreken.

Wat nu het te kiezen *votum* betreft, zoo gebruikten onze vaderen, en schreef zelfs één van onze oude synoden voor, Psalm 124 : 8, of de woorden: „Onze hulpe is in den Naam des Heeren, die hemel en aarde gemaakt heeft“. Veelal met de kleine variatie, dat gezegd werd: „Onze hulpe sta in den Naam des Heeren, die hemel en aarde gemaakt heeft“.

Daarnaast kwam een tijdlang in gebruik te zeggen: „Ons begin zij in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes“, terwijl anderen weer een verbrediging van dezen gedachte ten beste gaven, b. v. ontleend aan Openb. 1 : 4 v. v.

Nu is eenparigheid hierin zeer zeker gewenscht. De Gemeente moet niet eerst bij het hooren der woorden, en naar gelang de zin voltooid wordt, te weten komen wat er gezegd wordt.

Het moet een kort woord zijn, dat ieder vanzelf op de lippen heeft, en als in stilte voor zichzelf uitsprekt, en dat voor allen en in aller naam wordt uitgesproken door wie voorgaat.

De gedachte was dus volkomen juist, toen de Synode van Dordrecht (1574) de woorden uit Psalm 124 : 8 als *votum* voorschreef. Dat de besluiten van deze Synode niet overal gevolgd zijn, was gevolg niet van Nederlandsche, maar van Engelsche toestanden.

Actie wekt reactie.

En toen nu in de Engelsche Staatskerk Crammer tegen het stellig advies van a Lasco een breede, overdreven en bedenkelijke liturgie invoerde, die het gevaar met zich bracht van, gelijk a Lasco waarschuwde, en de uitkomst maar al te droef bevestigd heeft, naar allerlei Roomsche ritueel terug te leiden, was het zeer natuurlijk dat de Engelsche Presbyterianen in het andere uiterste oversloegen, en fel tegen elk formulier en elk formeel gebed zich aantakten.

A Lasco deed dit niet. Zijn Liturgie, die nog overig is, is zelfs tamelijk breed en is als zoodanig door hem in de vluchtelingen-gemeente uit ons vaderland, die zich te Londen onder Eduard VI gevestigd had, ingevoerd en jaren lang gebruikt.

Toch was ten slotte de invloed van de Engelsche Presbyterianen hier sterker, dan het gezag van den reformator onzer vreemdelingen-gemeente te Londen, en het is uit de geschriften van deze Engelsche Presbyterianen, dat de eenzijdige spiritualistische tegenzin tegen alle formulering van den dienst er bij ons inkam, en zulks niettegenstaande er hier te lande niet het minste gevaar voor puseisme bestond.

Niemand mag daarom zeggen, dat het voorschrijven van zulk een vast *votum*, tegen de Gereformeerde beginselen zoo indruischen. Wie dat beweerde, zou al onze kerken, die op de Synode te Dordrecht saam waren, en a Lasco, den held onzer vluchtelingen-gemeente, voor on-Gereformeerd verklaren.

Alleen ga men met bezadigheid te werk.

Predikanten, die jaren lang zich aan een ander *votum* gewend hebben, doe men geen moeite aan. Die genegen is, zal wel uit eigen beweging volgen. Maar overigens eerbiedige men *hun verleden*. Toen zij optraden bestond er geen voorschrift. Toen waren zij dus in hun volle recht, met zelf te kiezen. En ieder hunner koos naar zijn beste inzicht. Doch juist daarom mist men dan nu ook het recht, hen thans, tenzij ze het geheel vrijwillig en naar eigen beter overtuiging doen, met hun verleden te doen breken.

Haastige hervormers bederven altoos de toekomst. Alleen wie bezadigd optreedt, mag voor de toekomst op beteren invloed hopen bouwen.

Komen nu de kerken nogmaals tot keuze, dan pleit er veel voor, om bij het oude *votum* te blijven. Niet omdat het in de Oude Testament, maar omdat het in de Schrift gevonden wordt; iets wat met het andere veel gebruikte *votum* niet het geval is.

Er ligt iets aantrekkelijks in, om voor zoo plechtig woord iets te nemen, dat letterlijk zoo in de Heilige Schrift voorkomt. Hooger wijding kan een *votum* niet bezitten. En wel is het waar, dat ook het bredere uit Openbaringen 1 evenzoo in de Schrift voorkomt, maar dit *votum* heeft het bezwaar tegen zich, dat het als *votum* te lang is.

Een *votum* van drie volle verzen, waaronder een van 36 woorden, en dat in zijn geheel 86 woorden omvat, is te uitgebreid, en daarom niet overeenkomstig den aard van zulk een *votum*, dat naar zijn natuur kort, zeer kort moet zijn.

Een *votum* toch, en dit houde men wel in het oog, is geen *gebed*, maar een plechtige *verklaring*.

Bij een gewone vergadering doet elke voorzitter soortgelijke verklaring, als hij zegt: *Ik open de vergadering*.

Zulk een verklaring in een gewone samenkomst is niet maar een ijdel woord, maar een noodige daad, die op eenmaal het eerste *saamsijn* omzet in een *geordende vergadering*.

Vóór die verklaring heeft niemand der aanwezigen eenig gezag over den ander en vindt het reglement van orde geen toepassing. Maar is die verklaring eenmaal uitsproken, dan heeft daardoor het *saamsijn* het karakter van een vergadering aangenomen, staan al de aanwezigen onder de autoriteit van den voorzitter, geldt ten opzichte van een iegelijk het reglement van orde, en mag niemand spreken zonder verlof.

Wat men ook van te voren saam spreken mocht is zonder betekenis; maar is eenmaal gezegd: „Ik open de vergadering“, dan is elk woord dat gesproken wordt een deel der handeling en is men in staat om beslissingen en besluiten te nemen.

Dit wordt natuurlijk niet gezegd, alsof het *votum* met het „ik open de vergadering“ op één lijn stond, maar om voor wie het nog niet wist voelbaar te maken, wat hooge betekenis in het *votum* ligt.

Slechts bij derde van vergelijking kan men het *votum* met zulk zeggen vergelijken. Maar is het nu reeds duidelijk van welk gewicht reeds in een gewoon *saamsijn* zulk een *verklaring* van den voorzitter is, dan kan men daarnaast afmeten, van hoeveel hooger gewicht nog de daarmee overeenkomende *verklaring* is, waarmee de „vergadering der geloovigen“ geopend wordt.

Het komt er dus maar op aan wel in te zien, dat het *votum* volstrekt niet een *gebed* en veel minder nog een los en ijdel woord is, om maar iets te zeggen, maar dat het *votum* een plechtige verklaring is, waardoor de vooraf slechts *verzamelde* geloovigen eerst dan „de vergadering van geloovigen“ worden.

Vóór het *votum* zijn er wel geloovige

personen sa
Die vergade
wordt uitge

Zet

„Leven en
bij de niet
gebied van
Daarom
ten's gymna
maar dankt.
Op 1 Jan
leerlingen 6
De financie
En wat h
in het versl

Wat de v
gaat, heeft e
tot dankbaa
Sedert 18
van vijf ja
zich niet ge
aan het adi
school onder
wezen. De
staats-exame
te voldoen
Vrije Univer
het Curator
den nog twee
men, en één
hierbij als bi

Deze uitke
is de Heere,
wij het niet!
een woord v
sproken voor
ten, die hun
ding zoo hee

Gelijk reed
komt het vo
examen aan
demie geeft,
verantwoorde
durft nemen.
Daarin sch
niet-voldoen
licht door h
ken, ten nade
het niet beke
daat niet rij
meent deze
wagen, daar
op het Gymn
geschiedt zijn
proef had on
Curatorium 3
dat ook het
van een der
de redenen v
worden wegge
is dat hij zij
terugkeer tot
dit besluit is
der Vle klass

Deze maatr
vaardigd.

Een stichtin
naam, en zij n
dat die lijde
lingen.

De Haagse
haar oorspron
beslister de p
der kerkelijke
te brengen.

Dit nu lukt
n